

Onderwijs-zorgarrangementen voor ZMOLK-ers

Informatie voor scholen en besturen in het (voortgezet) speciaal onderwijs en instellingen voor jeugdhulp

Kent u ZMOLK-ers?

Met ZMOLK-ers worden leerlingen aangeduid met een laag IQ en aanzienlijke gedrags- of psychiatrische problemen. In de oude situatie, vòòr passend onderwijs, pasten deze leerlingen vaak niet op een cluster 3-school (vanwege te grote gedragsproblemen), maar ook niet in cluster 4 (vanwege een te laag IQ). Zij volgden daardoor in veel gevallen geen onderwijs. Deze groep vormt dan ook het grootste deel van alle thuiszitters. Alleen met een gecombineerde aanpak van speciaal onderwijs en jeugdhulp kan voor hen vaak een passend aanbod gerealiseerd worden.

- ❖ Weet u, als directeur of bestuurder van een (V)SO-school of manager van een jeugdhulpinstelling hoeveel en welke leerlingen er momenteel thuiszitten omdat er geen (passend) onderwijs voor hen is?
- ❖ Weet u wie daarvan baat zouden kunnen hebben bij een apart onderwijs-zorgarrangement voor ZMOLK-ers?

Welke perspectieven hebben zij?

Met een passende en gecombineerde aanpak van onderwijs, ondersteuning en hulpverlening op school en thuis is het volgen van onderwijs voor deze leerlingen vaak toch mogelijk, maar wel 'op maat'. Er zijn verschillende perspectieven, op basis waarvan een onderwijs-zorgarrangement ingezet kan worden.

- ❖ terugleiden van thuiszitten naar terugkeer in het speciaal onderwijs
- ❖ opbouwen heel geleidelijk opbouwen van (gedeeltelijke) onderwijsdeelname
- ❖ versterken versterken van de deelname aan het speciaal onderwijs door extra hulp in/om de klas
- ❖ aanpassen aanpassen van de onderwijsleersituatie aan de ondersteuningsbehoeften van de doelgroep
- ❖ toeleiden ondersteunen bij breukvlakken/overgangen in de schoolloopbaan en naar arbeid/dagbesteding
- ❖ stimuleren verrijken of aanvullen van de zorgcontext door onderwijs aan te bieden
- ❖ optimaliseren optimaliseren van de leef- en ontwikkelingsruimte binnen noodzakelijke beperkingen

De eerste vijf worden uitgevoerd in een onderwijssetting, de laatste twee in de zorgcontext. In alle situaties is dit gekoppeld aan ondersteuning thuis en in de vrije tijd.

Wat kunt u deze jeugdigen bieden?

Deze jeugdigen hebben behoefte aan een speciaal arrangement, waarin een gestructureerde aanpak rond het leren en hulp bij de gedrags- en psychiatrische problematiek samen moeten gaan. Dat kan door een nauwe samenwerking van onderwijs en jeugdhulp en in allerlei vormen; in de school, thuis en/of in de woongroep. We noemen dat een onderwijs-zorgarrangement; *“Een onderwijs-zorgarrangement richt zich op een leerling met complexe onderwijs-*

en ondersteuningsbehoeften en diens omgeving, waarin onderwijs niet alleen kan voorzien. Doel is het realiseren van een passend ontwikkelingsperspectief, inclusief het bevorderen van de schoolloopbaan van de leerling, dankzij een integrale aanpak op school, in de vrije tijd en thuis. Het gaat om een arrangement waarin onderwijs en één (of meer) instelling(en) samenwerken met ouders en leerling, op basis van één gezin, één kind, één plan en één regisseur. Uitgangspunt in de uitvoering is het versterken van de eigen kracht van de leerling en diens omgeving, op basis van afspraken die gemeente en onderwijs maken.”

Om een OZA voor ZMOLK-ers in te richten is een 5-stappenplan beschikbaar. Ook is er inhoudelijk materiaal ontwikkeld, gericht op een eenduidige aanpak door professionals uit het onderwijs en de jeugdhulp; een basisaanpak, vier kerncompetenties voor een OZA-medewerker en een uitgebreider competentieprofiel. Werkopdrachten voor implementatie van de basisaanpak en uitwerking van kwaliteitscriteria zijn in ontwikkeling.

Hoe ziet de basisaanpak eruit?

Voorwaarde voor leren is dat aan de basisbehoeften van leerlingen wordt voldaan, op het gebied van bescherming en houvast, ruimte om te ontdekken en keuzes te maken. Deze groep vraagt om bijna voortdurende emotionele en structuur-analyserende ondersteuning en hulp bij omgaan met variaties. Zij hebben een grote behoefte aan nabijheid, begrenzing en een veilig klimaat. In de basisaanpak worden onder meer de volgende werkzame factoren benoemd: voorspelbaarheid, voorbereiding op overgangen, ritme van inspanning en ontspanning, fysieke ruimte (niet te dicht op elkaar), duidelijke gedragsregels, een afzonderings- of rustruimte, meubels en materiaal dat tegen een stootje kan, belonen bij goed gedrag, werken met heel heldere en overzichtelijke doelen en daardoor veel succeservaringen op kunnen doen, leren omgaan met ‘vrije tijd’ en keuzemomenten, voortdurend inspelen op wat een leerling aankan, neutrale houding en bewust omgaan met lichamelijk contact, concreet taalgebruik, planmatige aanpak van de sociaal-emotionele ontwikkeling (zowel individueel als op groepsniveau) en vooral de leerling respecteren en z'n talenten ontdekken en waarderen. Verschillende methodische modellen kunnen hierbij behulpzaam zijn, zoals Triple C, Plancius-leerlijnen, TEACCH, Doelenkiezer, enzovoort. Er zijn trainingen voor de basisaanpak beschikbaar.

Wat zijn kritische succesfactoren?

Het succes van een OZA voor ZMOLK-ers hangt af van methodische-, persoonlijke- en voorwaardelijke factoren. De belangrijkste zijn:

- ❖ De overtuiging dat ook déze kinderen recht hebben op onderwijs en daarin tot hun recht kunnen komen!
- ❖ Onderwijs, ondersteuning en hulpverlening worden integraal, als één arrangement op maat aan de leerling aangeboden;
- ❖ Nauwe samenwerking tussen de leerkracht, de ouders en de jeugdhulpprofessional;
- ❖ Enthousiaste, bevlogen, volhoudende, ambitieuze en competente medewerkers (zie de competentieprofielen);
- ❖ Enthousiaste, bevlogen, volhoudende en ambitieuze schoolleiders, bestuurders en jeugdhulpmanagers;
- ❖ Gezamenlijke deskundigheidsbevordering / scholing van onderwijs- en jeugdhulpmedewerkers;
- ❖ Inhoudelijke samenwerking tussen cluster 3, cluster 4 en jeugdhulp voor het inzetten van alle benodigde expertise;
- ❖ Samenwerking tussen de school voor speciaal onderwijs, het samenwerkingsverband, de gemeente en zorgverzekeraars om de voorwaardelijke zaken als financiering, locatie, vervoer, en dergelijke te borgen;
- ❖ Integrale focus op de verschillende leefmilieus. Fysieke nabijheid van de school, de zorg en bij voorkeur ook dagbesteding (3-milieu-voorziening) maakt het sterker;
- ❖ Anticiperen op ontwikkelingen in onderwijs en jeugdhulp, zoals verdichting, passend onderwijs, Jeugdwet;
- ❖ Niet wachten tot alles 100% geregeld is; gewoon beginnen!

Wat zijn kansen met de nieuwe wetten?

Met de wetgeving passend onderwijs en de nieuwe Jeugdwet heeft de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp een flinke impuls gekregen. Voor het voorkomen en terugleiden van thuiszitters ziet men steeds meer in dat integrale arrangementen van onderwijs en jeugdhulp een oplossing kunnen bieden. Vanuit de specialistische jeugdhulp komt een beweging naar de basisvoorzieningen op gang, zeker ook naar het onderwijs. Dat biedt perspectieven voor nauwere samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van een consultatiefunctie voor scholen, ondersteuning in de communicatie met ouders, preventie van gedragsproblemen, maar ook hulp in de klas bij de sociaal-emotionele aspecten en een gezamenlijke aanpak daarin. In het onderwijs wordt meer gezocht naar tijdelijke plaatsingen en doorstroomperspectieven; daar kunnen OZA's een passende stap in vormen. Met de Participatiewet wordt de samenwerking tussen VSO, MBO en gemeenten geïntensiveerd, waarbij ook voor ZMOLK-ers naar een passende plek in arbeid of dagbesteding gezocht wordt. Het verplichte OOGO over het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en over het Jeugdplan van de gemeente biedt een basis voor het maken van gezamenlijke afspraken, onder meer over de facilitering van onderwijs-zorgarrangementen.

Wat zijn risico's met de nieuwe wetten?

Met de wet passend onderwijs, de nieuwe Jeugdwet, de Wet langdurige zorg en de Participatiewet komen voor OZA's ook bedreigingen in beeld op verschillende vlakken. Bijvoorbeeld bij de financiering van de inzet vanuit onderwijs en jeugdhulp, het leerlingenvervoer, de uitstroom naar dagbesteding, de toelaatbaarheid tot een OZA, verdichting van de problematiek, de overgang van 18 naar 18+, verantwoordelijkheden bij terugplaatsing uit een residentiële setting, enz. Enkele voorbeelden: er zijn gemeenten die met de nieuwe wetgeving het leerlingenvervoer voor alle VSO-leerlingen stopzetten (mits er een duidelijke fysieke beperking bestaat). Dit kan voor ZMOLK-ers het bezoeken van school of OZA onmogelijk maken. Ook worden problemen voorzien als de onderwijsvoorziening is gevestigd op een jeugdhulplocatie; hoe kan dan toch nog onderwijsbekostiging verkregen worden? Is er dan nog recht op leerlingenvervoer? Voorts is nog onduidelijk of PGB's ingezet mogen worden ten behoeve van begeleiding in het onderwijs. En het grootste deel van de ZMOLK-ers stroomt uit naar dagbesteding, waarvan met de Participatiewet het voortbestaan en de toegang daartoe ongewis is. Deze en andere bedreigingen, maar ook eventuele oplossingen daarvoor zijn te vinden in de Handreiking ....

Wat mag u van de samenwerkingsverbanden vragen?

(V)SO-scholen maken nu deel uit van de samenwerkingsverbanden PO en VO. Daarmee zijn de belangen van (leerlingen) in het (V)SO nog niet meteen gewaarborgd. Binnen het SWV is de kennis over wat het (V)SO allemaal doet voor een dekkend netwerk nog niet altijd aanwezig, zeker niet waar het om onderwijs-zorgarrangementen gaat. Dat betekent dat het (V)SO duidelijk moet maken wat u het SWV kunt bieden en wat u van hen nodig heeft. Het samenwerkingsverband moet een goed overzicht hebben van de thuiszitters, waarna samen gezocht kan worden voor welke van deze leerlingen een OZA-ZMOLK een perspectief kan bieden. Ook moet het SWV duidelijkheid kunnen bieden over de wijze van toeleiding naar een OZA, zowel voor de toelaatbaarheid tot het (V)SO, als voor de afstemming met gemeenten/wijkteams voor een beschikking voor jeugdhulp. Het SWV moet in het OOGO met gemeenten afspraken maken over de inkoop van jeugdhulp ten behoeve van OZA's en de toeleiding daarheen. Daarnaast moet het SWV met gemeenten het belang van leerlingenvervoer en passende huisvesting voor deze OZA's aan de orde stellen. Vanuit de noodzaak van het voorkomen/terugdringen van thuiszitters kan het SWV, indien nodig, een extra financiële bijdrage leveren voor zo'n OZA.

Wat mag u van gemeenten vragen?

Gemeenten zouden zich moeten realiseren dat 80% van de jeugdhulpmiddelen gerelateerd is aan kinderen in het (V)SO! Gemeenten en (V)SO-scholen zijn derhalve samen verantwoordelijk voor deze groep jeugdigen, wat nadrukkelijk vraagt om afstemming en samenwerking. De focus van veel gemeenten ligt nog sterk op de voorkant van snelle, lichte hulp, ter versterking van de eigen kracht van ouders en jeugdigen. Die hulp (veelal geboden via wijkteams) moet ook

voor (V)SO-scholen toegankelijk zijn. Maar bij OZA's gaat het om jeugdigen en gezinnen waar over het algemeen meer nodig is. Dat vraagt om goede verbindingen tussen de (toegang tot) zwaardere jeugdhulp en (V)SO. De gemeente moet aangeven hoe die toegang voor het (V)SO bereikbaar is. Gemeenten en onderwijs zijn ook samen verantwoordelijk voor het voorkomen en aanpakken van 'thuiszitten'. De OZA's in het (V)SO kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen. De gemeente zal ook verantwoordelijk worden voor een deel van de arbeidsplekken en dagbesteding voor leerlingen die uitstromen uit het VSO en de OZA's. Goede samenwerking in de voorbereiding daarop kan een succesvolle (arbeids)toeleiding bevorderen. In het OOGO met het SWV zullen afspraken gemaakt moeten worden over de beschikbaarheid van de jeugdhulppartners waarmee in de OZA's wordt samengewerkt, maar ook over huisvesting, leerlingenvervoer en evt. extra bekostiging.

Wat levert het op?

Onderwijs-zorgarrangementen leveren voor kinderen met heel specifieke ondersteuningsbehoeften, waar het onderwijs alleen niet voldoende in kan bieden, en hun ouders op dat zij een passend aanbod van onderwijs en hulp ontvangen. Voor het samenwerkingsverband draagt het bij aan een dekkend netwerk. Met de ervaring, opgedaan in de OZA's, kan het (V)SO scholen in het regulier onderwijs inspireren en ondersteunen om zelf aan passende arrangementen in de samenwerking met de jeugdhulp te werken. Voor SWV-en en gemeenten levert het op dat er minder thuiszitters zijn. Voor de samenleving betekent het dat meer leerlingen succesvol onderwijs volgen en goed worden voorbereid op arbeid of dagbesteding. Dat kan een belangrijke bijdrage leveren aan participatie van burgers en het voorkomen/tegengaan van criminaliteit. Ook in financieel opzicht leveren OZA's de samenleving winst op, zoals deze rekenvoorbeelden uit Zeeland laten zien.

Onderwijs-zorgarrangementen voor ZMOLK-ers

Informatie voor Gemeenten en Samenwerkingsverbanden PO / VO

Wat zijn ZMOLK-ers?

Met de term 'ZMOLK-ers' worden leerlingen bedoeld, die een laag IQ hebben en daarbij ook aanzienlijke gedragsproblemen. Sommige leerlingen hebben ook nog begeleiding in school nodig vanwege een fysieke beperking. In de oude situatie, vòòr passend onderwijs, pasten deze leerlingen vaak niet op een cluster 3-school (vanwege te grote gedragsproblemen), maar ook niet in cluster 4 (vanwege een te laag IQ). Bovendien hebben deze leerlingen een aanbod nodig, waarin het onderwijs niet alleen kan voorzien. Zij volgen daardoor vaak geen onderwijs. Een groot deel van de thuiszitters wordt gevormd door deze groep. Alleen met een gecombineerde aanpak van speciaal onderwijs en jeugdhulp kan voor hen dan een passend aanbod gerealiseerd worden.

Wat hebben samenwerkingsverband en gemeente ermee te maken?

Gemeenten en samenwerkingsverbanden zijn samen verantwoordelijk voor een passend aanbod voor alle jeugdigen. Voor sommige leerlingen is méér nodig dan alleen onderwijs en dat vraagt om samenwerking tussen onderwijs en het door de gemeente ingerichte aanbod van jeugdhulp. 80% van de jeugdhulpmiddelen is gerelateerd aan kinderen in het (V)SO! Dat maakt al dat er sprake is van een gezamenlijk belang. Ook vormen de thuiszitters een gezamenlijke opgave voor SWV en gemeenten. Daar waar thuiszitten aangepakt of voorkomen kan worden door een OZA hebben zij daar beide belang bij. Voorts zijn gemeenten en samenwerkingsverbanden verantwoordelijk voor de toelidingsroutes en toelaatbaarheid tot het (V)SO en tot de lichte en zwaardere jeugdhulp. En de gemeente is verantwoordelijk voor huisvesting en leerlingenvervoer, ook voor de onderwijs-zorgarrangementen. Gemeenten zijn ook mede-belanghebbend bij een goede arbeidstoeleiding van deze groep jeugdigen. En tenslotte is het samenwerkingsverband verantwoordelijk voor de financiering van de onderwijsskant van de OZA's en de gemeente voor de jeugdhulpkant.

Is er 'passend onderwijs' voor deze leerlingen?

Voor deze leerlingen is er zeker passend onderwijs mogelijk, maar dat vraagt wel meer dan het standaardaanbod. De ZMOLK-ers passen vaak niet binnen een school voor zeer moeilijk lerende kinderen, vanwege hun ernstige gedragsproblemen en niet binnen een school voor zeer moeilijk opvoedbare leerlingen, vanwege hun lage IQ. Maar ook als er wel een school is die haar aanbod kan toespitsen op deze dubbele ondersteuningsbehoeften is meestal daarnaast ook jeugdhulp nodig voor de gedragsproblematiek. Zowel voor de leerling persoonlijk, als in de groep als thuis. Met een passende en gecombineerde aanpak van onderwijs, ondersteuning en hulpverlening op school en thuis in een zo genaamd onderwijs-zorgarrangement, is het volgen van onderwijs voor deze leerlingen vaak toch mogelijk. Daarbij kunnen er verschillende perspectieven zijn voor de leerling; terugleiden naar het (V)SO, opbouwen van (gedeeltelijke) onderwijsdeelname, versterken van deelname in het (V)SO, aanpassen van de onderwijsleersituatie aan de ondersteuningsbehoeften, toeleiden naar arbeid/dagbesteding, de ontwikkeling stimuleren in een zorgsetting of het vergroten van de leef- en ontwikkelingsruimte binnen noodzakelijke beperkingen (harm reduction). De eerste

vijf perspectieven worden uitgevoerd in een onderwijssetting, de laatste twee in de zorgcontext. In alle situaties is dit gekoppeld aan ondersteuning thuis en in de vrije tijd.

Wat is een onderwijs-zorgarrangement (OZA)?

Deze leerlingen hebben behoefte aan een speciaal arrangement, waarin een gestructureerde aanpak rond het leren en hulp bij de gedragsproblematiek samen moeten gaan. Dat kan door een nauwe samenwerking van onderwijs en jeugdhulp; in de school, thuis en/of in de woongroep. We noemen dat een onderwijs-zorgarrangement; *“Een onderwijs-zorgarrangement richt zich op een leerling met complexe onderwijs- en ondersteuningsbehoeften en diens omgeving, waarin onderwijs niet alleen kan voorzien. Doel is het realiseren van een passend ontwikkelingsperspectief, inclusief het bevorderen van de schoolloopbaan van de leerling, dankzij een integrale aanpak op school, in de vrije tijd en thuis. Het gaat om een arrangement waarin onderwijs en één (of meer) instelling(en) samenwerken met ouders en leerling, op basis van één gezin, één kind, één plan en één regisseur. Uitgangspunt in de uitvoering is het versterken van de eigen kracht van de leerling en diens omgeving, op basis van afspraken die gemeente en onderwijs maken.”* Specifiek voor ZMOLK-ers zijn op diverse plaatsen in het land OZA's ingericht. Zij hebben meegewerkt aan de ontwikkeling van basisaanpak voor een OZA-ZMOLK, een stappenplan met 5 stappen en trainingen rond die basisaanpak.

Hoe werken scholen en jeugdhulppartners samen in zo'n OZA?

OZA's voor ZMOLK-ers zijn bijna altijd gelokaliseerd in het (V)SO, dat wil zeggen het speciaal onderwijs of het voortgezet speciaal onderwijs. De leerlingen zijn geplaatst in een aparte groep, met een beperkt aantal leerlingen. Afhankelijk van de mate van de problematiek kan dit variëren van 5 tot 10 leerlingen. Sommige leerlingen kunnen niet het totale dagrooster volgen en komen dan een deel van de dag naar school. De groepsleerkracht biedt onderwijs op het eigen niveau van de leerling en extra ondersteuning bij de specifieke ondersteuningsbehoeften van elke leerling. Daarnaast biedt een groepswerker uit de jeugdhulp trainingen aan individuele leerlingen en aan de groep op het gebied van sociale vaardigheden. De jeugdhulpwerker is ook beschikbaar op crisismomenten en voor begeleiding van de ouders. De leerkrachten worden bijgeschoold op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling en gedragsproblemen door experts uit de jeugdhulp. En zowel de leerkrachten, als de jeugdhulpmedewerkers worden ondersteund door de intern begeleider en orthopedagoog van de (V)SO-school. Er is zeer veel aandacht voor de pedagogische benadering, met als uitgangspunt de talenten en mogelijkheden van leerlingen, en een zeer gestructureerde aanpak. Daarnaast vragen onder meer de veiligheid, de inrichting van de ruimte en de materialen, ritme, gedragsregels en overgangsmomenten om speciale aandacht. Om (V)SO-scholen hierbij te ondersteunen zijn een basisaanpak ontwikkeld, evenals een competentieprofiel voor medewerkers, een training rond die basisaanpak en een 5-stappenplan om een OZA-ZMOLK in te richten. Dit is een heel globale beschrijving. Voor meer informatie zie de voorbeelden aan de binnenkant van deze brochure. Uitgebreide beschrijvingen zijn beschikbaar op de website van het NJi.

Wat zijn bedreigingen voor deze OZA's?

Met de wet passend onderwijs, de nieuwe Jeugdwet en de Participatiewet komen mogelijke bedreigingen in beeld voor OZA's op verschillende vlakken. Bijvoorbeeld bij de financiering van de jeugdhulp-inzet en van de onderwijskant, het leerlingenvervoer, de uitstroom naar dagbesteding, de toelaatbaarheid tot een OZA, verdichting van de problematiek in het (V)SO, de overgang van 18 naar 18+, verantwoordelijkheden bij terugplaatsing uit een residentiële setting, enz. Enkele voorbeelden: er zijn gemeenten die met de nieuwe wetgeving het leerlingenvervoer voor alle VSO-leerlingen stopzetten (mits er een duidelijke fysieke beperking bestaat). Dit kan voor ZMOLK-ers het bezoeken van school of OZA onmogelijk maken. Ook worden problemen voorzien als de onderwijsvoorziening is gevestigd op een jeugdhulplocatie; hoe kan dan toch nog onderwijsbekostiging verkregen worden? Is er dan nog recht op leerlingenvervoer? Voorts is nog onduidelijk of PGB's ingezet mogen worden ten behoeve van begeleiding in het onderwijs. En het grootste deel van de

ZMOLK-ers stroomt uit naar dagbesteding, waarvan met de Participatiewet het voortbestaan en de toegang daartoe ongewis is. Meer mogelijke bedreigingen, maar ook eventuele oplossingen daarvoor zijn te vinden in de Handreiking ...

Wat zijn kansen voor deze OZA's?

Met de wetgeving passend onderwijs en de nieuwe Jeugdwet heeft de beweging naar samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp een flinke impuls gekregen. Voor het voorkomen en terugleiden van thuiszitters ziet men steeds meer in dat integrale arrangementen van onderwijs en jeugdhulp een oplossing kunnen bieden. Vanuit de specialistische jeugdhulp komt een beweging naar het onderwijs op gang. Dat biedt perspectieven voor nauwere samenwerking, bijvoorbeeld in de vorm van een consultatiefunctie voor scholen, ondersteuning in de communicatie met ouders en hulp in de klas bij de sociaal-emotionele aspecten en preventie van gedragsproblemen. In het onderwijs wordt meer gezocht naar tijdelijke plaatsingen en doorstroomperspectieven; daar kunnen OZA's een passende stap in vormen. Met de Participatiewet wordt de samenwerking tussen VSO, MBO en gemeenten geïntensiveerd, waarbij ook voor ZMOLK-ers naar een passende plek in arbeid of dagbesteding gezocht wordt. Het verplichte OOGO over het Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en over het Jeugdplan van de gemeente biedt een basis voor het maken van gezamenlijke afspraken, onder meer over de facilitering van onderwijs-zorgarrangementen. Nu er een basisaanpak, een stappenplan en trainingen beschikbaar zijn wordt het voor samenwerkingsverbanden, gemeenten en (V)SO-scholen gemakkelijker om zelf ook dergelijke OZA's aan te gaan bieden en zo bij te dragen aan een beter dekkend aanbod.

Wat wordt er van samenwerkingsverbanden gevraagd?

(V)SO-scholen maken nu deel uit van de samenwerkingsverbanden PO en VO. Daarmee zijn de belangen van (leerlingen) in het (V)SO nog niet meteen gewaarborgd. Het SWV moet kennis nemen van wat het (V)SO allemaal doet voor een dekkend netwerk, naast het bieden van speciaal onderwijs en extra ondersteuning in het regulier onderwijs behoren daar ook de onderwijs-zorgarrangementen toe. Het SWV moet kennisnemen van wat die OZA's kunnen bieden en wat zij van het SWV nodig hebben. Het samenwerkingsverband moet een goed overzicht hebben van de thuiszitters, waarna samen met het (V)SO gezocht kan worden voor welke van deze leerlingen een OZA-ZMOLK een perspectief kan bieden. Ook moet het SWV duidelijkheid kunnen bieden over de wijze van toeleiding naar een OZA, zowel voor de toelaatbaarheid tot het (V)SO, als voor de afstemming met gemeenten/wijkteams voor een beschikking voor jeugdhulp. Het SWV moet in het OOGO met gemeenten afspraken maken over de inkoop van jeugdhulp ten behoeve van OZA's en de toeleiding daarheen. Daarnaast moet het SWV met gemeenten het belang van leerlingenvervoer en passende huisvesting voor deze OZA's aan de orde stellen. Vanuit de noodzaak van het voorkomen/terugdringen van thuiszitten kan het SWV, indien nodig, een extra financiële bijdrage leveren voor zo'n OZA.

Wat wordt er van gemeenten gevraagd?

Gemeenten zouden zich moeten realiseren dat 80% van de jeugdhulpmiddelen gerelateerd is aan kinderen in het (V)SO! Gemeenten en (V)SO-scholen zijn derhalve samen verantwoordelijk voor deze groep jeugdigen, wat nadrukkelijk vraagt om afstemming en samenwerking. De focus van veel gemeenten ligt nog sterk op de voorkant van snelle, lichte hulp, ter versterking van de eigen kracht van ouders en jeugdigen. Die hulp (veelal geboden via wijkteams) moet ook voor (V)SO-scholen toegankelijk zijn. Maar bij OZA's gaat het om jeugdigen en gezinnen waar over het algemeen meer nodig is. Dat vraagt om goede verbindingen tussen de (toegang tot) zwaardere jeugdhulp en (V)SO. De gemeente moet aangeven hoe die toegang voor het (V)SO bereikbaar is. Gemeenten en onderwijs zijn ook samen verantwoordelijk voor het voorkomen en aanpakken van 'thuiszitten'. De OZA's in het (V)SO kunnen daarbij een belangrijke rol vervullen. De gemeente zal ook verantwoordelijk worden voor een deel van de arbeidsplekken en dagbesteding voor leerlingen die uitstromen uit het VSO en de OZA's. Goede samenwerking in de voorbereiding daarop kan een succesvolle (arbeids)toeleiding bevorderen. In het OOGO met het SWV zullen afspraken gemaakt moeten worden over de beschikbaarheid van de jeugdhulppartners waarmee in de OZA's wordt samengewerkt, maar ook over huisvesting, leerlingenvervoer en evt. extra bekostiging.

Wat levert het op?

Onderwijs-zorgarrangementen leveren voor kinderen met heel specifieke ondersteuningsbehoeften, waar het onderwijs alleen niet voldoende in kan bieden, en hun ouders op dat zij een passend aanbod van onderwijs en hulp ontvangen. Voor het samenwerkingsverband draagt het bij aan een dekkend netwerk. Met de ervaring, opgedaan in de OZA's, kan het (V)SO scholen in het regulier onderwijs inspireren en ondersteunen om zelf aan passende arrangementen in de samenwerking met de jeugdhulp te werken. Voor SWV-en en gemeenten levert het op dat er minder thuiszitters zijn. Voor de samenleving betekent het dat meer leerlingen succesvol onderwijs volgen en goed worden voorbereid op arbeid of dagbesteding. Dat kan een belangrijke bijdrage leveren aan participatie van burgers en het voorkomen/tegengaan van criminaliteit. Ook in financieel opzicht leveren OZA's de samenleving winst op, zoals deze rekenvoorbeelden uit Zeeland laten zien.

Voorbeeld 1. De Kolibrie, Soest

De Kolibrie bestaat sinds 2001 en biedt onderwijs en behandeling aan kinderen van 8 tot 12,5 jaar die cognitief functioneren op moeilijk lerend niveau (TIQ 55 – 85) en gedragsproblemen hebben, veelal voortkomend uit psychiatrische problematiek. Ook moet aantoonbaar zijn dat zij niet plaatsbaar zijn in het reguliere SO en geen justitieel verleden hebben.

Doel van het onderwijs-zorgarrangement is het aanleren van basale schoolse vaardigheden, om binnen maximaal twee jaar geplaatst te kunnen worden in het reguliere SO. Het gaat dus om een combinatie van ‘aanpassen’ en ‘opbouwen’.

In een Kolibrie-groep zitten maximaal 5 tot 6 leerlingen. Zij worden begeleid door een leerkracht van SO-school de Lasenberg, waarbinnen de Kolibrie gehuisvest is, en een gedragsbegeleider van orthopedagogisch behandelinstituut ‘s Heeren Loo Arkemeyde.

Kenmerken van de aanpak:

- De methodiek van de Kolibrie is gebaseerd op het competentiegericht werken
- Kolibrie 1 werkt toe naar plaatsing in Kolibrie 2, waar wordt toegewerkt naar plaatsing in regulier SO
- Ieder kind heeft een persoonlijk plan, waarin het OPP en een werkplan met leerdoelen op didactisch- én sociaal-emotioneel gebied zijn opgenomen. Dit plan is leidend voor de dagbesteding van de leerling in de groep
- Ieder kind gaat elke dag minimaal één keer naar de gedragsbegeleiding
- In de onderwijstijd is een Time Out bij de gedragsbegeleider mogelijk
- De gedragsbegeleider werkt individueel en in groepjes en heeft een kamer naast de groepslokalen, zodat assistentie in de klas snel mogelijk is
- Methoden die ingezet kunnen worden zijn: Leefstijl, REM-weg, Tum-Tum
- Er is extra ondersteuning mogelijk van: remedial teacher, logopediste, gedragswetenschapper

De Kolibrie legt lijnen met de samenwerkingsverbanden waarbij de Lasenberg betrokken is, om daar in beeld te zijn als onderwijs-zorgarrangement.

Voorbeeld 2. ZMOLK-groep 1-6 en De Stroom, Arnhem

ZMOLK-Groep 1-6 is 6 à 7 jaar geleden gestart in het VSO (Vierbeekcollege). Het Prisma college (cluster 3) had een groep in huis die “binnenkwam, iedereen omgooide en via de achterdeur weer vertrok...” en het Vierbeekcollege had enkele leerlingen met gedragsproblemen en een laag IQ. De directeuren van beide scholen besloten tot een groep met ‘cluster-3-onderwijs in een cluster-4-setting’. Twee jaar geleden is (als pilot) hetzelfde format overgenomen in het speciaal onderwijs (4 – 12 jaar). Cluster-4-school De Vaart en cluster-3-school Lichtenbeek richtten gezamenlijk samenwerkingsklas De Stroom in voor ZMOLK-ers, gevestigd in de cluster-4-setting van De Vaart. Ook daar was de aanleiding: leerlingen met flinke gedragsproblemen in Lichtenbeek en kinderen met een lage intelligentie in De Vaart.

Doelgroep zijn ZMOLK-ers, leerlingen met aanzienlijke gedragsproblemen en een lage intelligentie, die noch in een reguliere groep in cluster 3, noch in een reguliere groep in cluster 4 echt tot hun recht komen. Zij hebben intensieve begeleiding nodig op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Groep 1-6 startte met 7 leerlingen die op dat moment nog maar één uur per dag naar school gingen.

Uitstroomperspectief voor de VSO-ZMOLK-ers is voor vrijwel allemaal dagbesteding (enkelen naar arbeid); leerroute 3. In het VSO is er al 3 jaar uitstroom. Er zijn weinig uitvallers; bij enkelen is toeleiding naar het reguliere SO mogelijk gebleken of werd toch besloten tot (terug)plaatsing op de cluster-3-school. Bij De Stroom is het uitstroomperspectief voor de meeste leerlingen ZMOLK-Groep 1-6.

Doel is onder meer dat kinderen in principe weer hele dagen, maar minimaal halve dagen naar school gaan en dat zij optimaal profiteren van het onderwijs. Basisvoorwaarden daarvoor zijn: duidelijkheid, veiligheid en regelmaat.

Organisatie: huisvesting binnen cluster 4, omdat de grotere schaalgrootte daar meer mogelijkheden biedt. Er zijn op het VSO ook andere ‘speciale groepen’, zoals voor internaliserende problematiek. Daarmee kunnen bijvoorbeeld de begin- en eindtijden en de pauzes samenvallen.

De leerlingen staan ingeschreven bij de cluster 4-scholen, aanvankelijk niet met een clusterindicatie, maar nu met MG-indicatie. De groepen zijn zeer heterogeen; bij De Stroom 6 – 12 jaar en bij Groep 1-6 van 12 tot 18 jaar. Gestreefd wordt naar combi’s van leerkracht en onderwijsassistent uit cluster 4 en 3.

Voorbeeld 3. De Dappertjes, Ede

ZMOLK-Groep De Dappertjes is in 2011 gestart op De Wegwijzer in Ede. Het jaar ervoor startte De Wegwijzer met twee zogenaamde Onderwijs-zorggroepen ('Jip' en 'Janneke') voor kinderen met een ernstige meervoudige beperking en een IQ lager dan 30/35. Voorheen hadden deze kinderen een leerplichtontheffing, maar men wilde ook deze kinderen meer mogelijkheden bieden om hun talenten te ontwikkelen. Elk kind heeft immers recht op onderwijs. Het KDC werd gesloten en het personeel daarvan werd overgenomen door de school en ingezet als klassenassistent in de groepen en als ondersteunend orthopedagoog. Deze nauwe samenwerking tussen De Wegwijzer en 's Heeren Loo maakte het mogelijk ook voor de groep laag-niveau ZMOLK-ers een onderwijs- en zorgaanbod te realiseren. Dat waren kinderen die vrijwel allemaal thuis zaten. Voor deze kinderen werd de ZMOLK-groep De Dappertjes, opgezet als 'reboundgroep', dat wil zeggen als tijdelijke voorziening, gericht op (terug)plaatsing in het reguliere SO.

Doelgroep van De Dappertjes zijn laag-niveau ZMOLK-ers (IQ < 30/35) en vergaande gedragsproblemen. Doelgroep van de twee onderwijs-zorggroepen is: kinderen met een MVB en IQ <30/35, waarvan de kinderen in de groep 'Jip' nog mobiel zijn en in groep 'Janneke' van een rolstoel afhankelijk zijn.

Uitstroomperspectief voor de meeste leerlingen is dagbesteding, aangevuld met onderwijs, voor enkele kinderen VSO en misschien een enkeling daarna arbeid. Er is inmiddels ook een VSO-onderwijs-zorggroep gestart bij De Toekomst, waar ingezet wordt op arbeid en dagbesteding.

Doel van De Dappertjes is om elk kind een onderwijs-zorgaanbod te geven dat past bij de individuele talenten en ondersteunings-behoefte. Te denken valt aan: verbreden van de ervaringswereld, vergroten van zelfredzaamheid, prikkelregulering, vaardigheden in het kader van 'wonen', enz.

Organisatie: De Dappertjes was gehuisvest in een cluster 3-school, vanwege het lage IQ, waar ook de onderwijs-zorggroepen gehuisvest zijn, en een structuurgroep voor kinderen met ASS-problematiek. Voor de ZMOLK-groep is een aparte buitenspeelplaats beschikbaar. Bij de inrichting zijn ook de eisen aan een KDC meegenomen. Vanaf september 2014 is de groep echter verhuisd naar een zorgsetting bij De Hartenberg, onder de naam "Kansrijk". Dit omdat daar meer voorzieningen beschikbaar zijn voor deze groepen, zoals een zwembad, kinderboerderij, bosrijke omgeving, enz. De leerlingenzorgstructuur van de school blijft ook daar geheel overeind (denk aan groepsbesprekingen, interne begeleiding, enzovoort). Ook wordt de groep daar uitgebreid met VSO. En er zijn dagbestedingsvoorzieningen op het terrein aanwezig, waarmee die overgang, afstemming en combi's van dagbesteding en onderwijs worden versoepeld. Men werkt daar toe naar een driemilieuvoorziening. De ZMOLK-groep bestaat uit 5 leerlingen en heeft 2 groepsleidsters van 's Heeren Loo op de groep en een gespecialiseerde leerkracht (orthopedagoog) die hen ondersteunt / adviseert.

Voorbeeld 4. OZA Structuur en Veiligheid, Noord-Oost Brabant

Drie partners uit Brabant hebben gezamenlijk 'Structuur en Veiligheid' ingericht, te weten: 'ZML Noordoost Brabant' (speciaal en voortgezet speciaal onderwijs cluster 3), 'Cello' (zorg en dienstverlening aan kinderen en volwassenen met een beperking) en 'Kleur' Kinder- en Jeugdzorg (helpt kinderen en jeugdigen die een beperking hebben met ontwikkelen en opgroeien). 'Structuur en Veiligheid' richt zich op leerlingen tot 20 jaar met extreme gedragsproblematiek en/of psychiatrische problematiek en de daarmee gepaard gaande veiligheidsrisico's. Het zijn leerlingen die de draagkracht van het speciaal onderwijs te boven gaan. In de regel is binnen de doelgroep sprake van een verstandelijke beperking, al is dit niet altijd het geval.

Hoofddoelen van Structuur en Veiligheid zijn het voorkomen van thuiszitten en het bieden van een veilige en hanteerbare leeromgeving en meer zicht krijgen op de ondersteunings- en onderwijsbehoeften van de leerlingen om ze een (beter) passend onderwijsaanbod te kunnen bieden en een perspectief te kunnen formuleren.

In de aanpak staat niet gedragsverandering centraal, maar de ondersteuningsbehoeften. Doel is om vanuit een integratieve aanpak, gebaseerd op de benadering van Dösen (2008), in te spelen op basale behoeften van de leerling. De doelen voor de leerlingen liggen vooral op didactisch- en sociaal-emotioneel gebied; het bevorderen van zelfredzaamheid en gedragsregulering. De doelen aanpak zijn vastgelegd in het onderwijs-zorgplan.

'Structuur en Veiligheid' bestaat uit maximaal 6 leerlingen, die in een veilige en overzichtelijke ruimte onderwijs op maat krijgen. Een leraar vanuit ZML Noordoost Brabant en een begeleider van Cello zijn continue samen aanwezig. De leraar is een constante factor, de drie begeleiders van Cello wisselen elkaar in een vast rooster af.

Men kan gebruik maken van het achterwachtstelsel van het EGP (Ernstige Gedragsproblemen) cluster van Cello. Deze medewerkers zijn binnen enkele minuten ter plaatse als ze opgeroepen worden om adequater te kunnen handelen bij (het voorkomen van) escalaties. Er is een apart veiligheidsprotocol opgesteld voor deze groep.

Plaatsing duurt minimaal drie maanden en is in principe tijdelijk.

Indeling en gebruik van de groepsruimte zijn belangrijk. Er is de mogelijkheid om met een leerling apart in een andere ruimte te zitten; in dezelfde ruimte kan afgeschermd gewerkt worden en er is een ruimte waarin een leerling zich even kan afzonderen en tot rust kan komen.

De groep houdt de gangbare structuur in het onderwijs aan (vakanties, schooltijden). Zo mogelijk continueren begeleiders van Cello het rooster in de vakanties.